

JERZY SIEROCIUK (RED.), *SŁOWNIK JĘZYKA MIESZKAŃCÓW ZIEMI ŁUKOWSKIEJ. PRACA NA ROLI I W GOSPODARSTWIE*, Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań 2019, ss. 283

Słownik języka mieszkańców ziemi łukowskiej. Praca na roli i w gospodarstwie pod redakcją Jerzego Sierociuka to wynik współpracy Towarzystwa Kultury Języka i I Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Łukowie w ramach programu „Ojczysty – dodaj do ulubionych”. Jednocześnie to piąta publikacja, która ukazała się w serii Wielkopolskich Słowników Regionalnych.

Wcześniejsze słowniki tej serii to cztery prace wydane w 2018 roku:

Gospodyni. Słownik języka mieszkańców powiatu kolskiego pod red. B. Osowskiego,

Gospodarz. Słownik języka mieszkańców powiatu kolskiego pod red. B. Osowskiego,

Słownik języka mieszkańców okolic Czarniejewa. Praca na roli i w gospodarstwie pod red. Justyny Kobus i Magdaleny Stępień,

Słownik języka mieszkańców okolic Gniezna. Świąta, wierzenia i przesady pod red. J. Kobus i T. Gniazdowskiego.

Celem wydania *Słownika...* była prezentacja materiału leksykalnego zebranego na ciekawym dialektologicznie obszarze. Ziemia łukowska, historycznie należąca do Małopolski, językowo włącza się do obszaru gwar mazowieckich (Mazowsze bliższe). Graniczy z Podlasiem i dawnym Księstwem Litewskim, położona jest na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu językowym. Na wysokości ziemi łukowskiej przebiega także granica gwar białoruskich i ukraińskich, co, jak zaznacza we wstępie autor, zauważalne jest w zebranych materiale [s. 14].

Obszar, którego słownictwo opracowano w *Słowniku języka mieszkańców ziemi łukowskiej*, łączy z serią wielkopolską postać redaktora *Słownika...* Jerzego Sierociuka, z pochodzenia łukowianina, obecnie kierownika Pracowni Dialektologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Słownik... powstał na podstawie nagrań sporządzonych w 2017 roku przez uczniów łukowskiego I LO im. Tadeusza Kościuszki oraz nielicznych nagrań zarejestrowanych przez samego redaktora. Uczniowie zadawali pytania zgodnie ze sporządzonym wcześniej kwestionariuszem (wykorzystywanym w całości lub części) obejmującym 594 pytania tekstowe oraz zestawy szkiców, na podstawie których informatorzy powinni podawać nazwy wskazanych desygnatów. W kwestionariuszu uwzględniono siedem tematów:

1. Nawożenie i orka;

2. Siew, sianokosy, torf;
3. Żniwa i omlot;
4. Ziemniaki, buraki, ogródek przydomowy;
5. Praca przy koniach;
6. Praca przy świnich, drobiu;
7. Varia.

Nieco zastanawiające wydaje się pominięcie w wydzielonych polach leksyki związanej z hodowlą bydła, które przecież na wsiach często funkcjonowało jako wyznacznik zamożności i stanowiło podstawę bytu; krowa tradycyjnie była traktowana jako żywicielka. W *Słowniku...* pojawia się określenie *obora* jako pomieszczenie dla krów, nie znajdziemy tu jednak np. leksemu *dojarka* – który jest obecny m.in. w pracy z tej samej serii, czyli *Słowniku języka mieszkańców okolic Czerniejewa. Praca na roli i w gospodarstwie* pod red. Justyny Kobus i Magdaleny Stępień.

W dziale *Varia* uwzględniono leksykę spoza podstawowego obszaru objętego badaniami. Znalazły się tutaj m.in. leksemy dotyczące pożywienia (np. *kełbasa*, *kaszanka*, *skwarek*, *skwarka*) oraz np. sfery społecznej (*młoduca* – ‘młoda kobieta wychodząca za mąż, zazwyczaj w czasie wesela’, *chałatajstwo* – ‘ogólnie o grupie niezbyt grzecznych (młodych) ludzi’). Uznano te wyrazy za „istotne dla charakterystyki językowej tego terenu, najczęściej też już rzadkie” [s. 36].

Materiał pochodzi z 25 punktów badawczych, od 38 informatorów. W trzech miejscach Jerzy Sierociuk przeprowadził nagrania osobiście. Podstawę materiałową *Słownika...* stanowią odpowiedzi na ponad 10 000 pytań. Sporządzając *Słownik...*, zadbano, aby zebrany materiał reprezentował słownictwo używane przez przedstawicieli różnych pokoleń, stąd dobór informatorów zróżnicowanych wiekowo (najstarszy urodzony w 1923 roku, najmłodszy w 1983). Wszystkie nagrania zostały przetranskrybowane przez redaktora książki, co stanowi gwarancję jednolitości transkrypcji.

Słownik... zawiera ponad 1 400 haseł ułożonych alfabetycznie. Jako osobne jednostki leksykalne potraktowano formy, które mogłyby zostać uznane za warianty fonetyczne tego samego leksemu (np. *r-zysko*, *rżysko* i *żysko*; *kombajn* i *kombaj*). Zastosowanie takiego rozwiązania wyróżnia tę pracę na tle innych leksykonów czy opracowań gwaroznawczych. Jako motywację przyjętego systemu doboru haseł redaktor wskazuje przede wszystkim dydaktyczną wartość słownika.

Słownik... poprzedzony jest wstępem. Pierwsza jego część *Gwara – a co to takiego?* stanowi wprowadzenie w tematykę, przedstawione są w niej też główne założenia projektu. Kolejna część wstępu traktuje o I Liceum Ogólnokształcącym im. Tadeusza Kościuszki w Łukowie, zarówno o jego historii, jak i współczesności. Następnie w sposób skrótowy opisano historię ziemi łukowskiej od czasów Księstwa Sandomierskiego po współczesność. Scharakteryzowano również podstawę materiałową *Słownika...* i wyjaśniono sposób doboru informatorów. W przystępny sposób przedstawiono najważniejsze cechy gwarowe ziemi łukowskiej oraz zasady opracowania słownika. Dodano także prośbę do czytelników o ewentualny kontakt z Pracownią Dialektologiczną UAM w celu przekazania nowych, nieuwzględnionych w słowniku wyrazów (wraz z kontekstem użycia). Część wstępną kończy bibliografia i wykaz zastosowanych skrótów.

Wstęp, zwłaszcza jego fragmenty dotyczące Liceum oraz ziemi łukowskiej, jest wzbogacony o fotografie.

Pierwsze hasło w *Słowniku...* stanowi wyraz *aksamitka*, ostatnie – *żysko*. Bezpośrednio po ułożonym alfabetycznie słowniku umieszczono kartę przeznaczoną na notatki.

Budowa artykułu hasłowego jest przejrzysta. Zbudowany jest on z:

- 1) wyrazu hasłowego;
- 2) definicji;
- 3) cytatu lub cytatów wraz ze skrótami nazw miejscowości, z których pochodzi materiał;
- 4) odsyłaczy do innych haseł.

W artykule hasłowym pominięte zostały informacje gramatyczne.

Hasła słownikowe podawane są w formie podstawowej, czyli rzeczowniki i przymiotniki w mianowniku liczby pojedynczej, czasowniki w bezokoliczniku. Główki haseł wyróżniono boldem, definicje hasła i ewentualne uzupełnienia, a także odnotowane w nawiasach skróty nazw miejscowości, zapisano pismem prostym.

Kursywy użyto, przytaczając tekst będący fragmentem wypowiedzi rozmówcy. W transkrypcji uwzględniono specyfikę mowy informatorów i zastosowano wielokropki obustronne oddzielone spacją oznaczające pauzę.

Oto przykładowy artykuł hasłowy z tego *Słownika...*:

chlewik – ‘niewielki chlew’: *może być chlewik ... bo jak to inaczej może być? ...* (Bur); *kilka sztuk tam było tych zwierzoⁿt ... to chlewik ...* (Grz, Śwd, Żył, Goł); *chlewik ... mały chlew albo chlewik ...* (Stn); zob. **chlewek**.

Ważnym elementem wyróżniającym opracowanie i uzasadnionym popularyzatorskim charakterem opracowania jest zastosowanie transkrypcji uproszczonej. Dzięki przyjęciu tego rozwiązania ze *Słownika...* mogą korzystać osoby spoza językoznawczego kręgu odbiorców, osoby zainteresowane historią i kulturą regionu, animatorzy kultury, uczniowie.

W opracowaniu wykorzystano bogatą dokumentację fotograficzną, w większości autorstwa J. Sierociuka. Fotografie przedstawiają zarówno tradycyjne, zanikające już narzędzia używane do prac polowych (ręczne, np. kosę, motykę, czy wykorzystujące pracę zwierząt, np. drabiniasty wóz, opielacz), jak i nowoczesne sprzęty i maszyny (kombajn).

J. Sierociuk na początku opracowania umieścił dwa – zaczerpnięte z wypowiedzi informatorów – ważne cytaty:

„niedługo młodzież pozapomina jak wygłoⁿdała kosa ... jak wygłoⁿdały grabie ... jak widły ... i do czego to jest ... o! ...” (Czr);
 „dobrze że ten wywiad prowadzisz ... troszkę młodzież si dowie ...” (Goł).

Dzieło powstało z zamiarem ocalenia, zanikającego z biegiem lat i zmianami zachodzącymi w rolnictwie, słownictwa oraz w celu popularyzacji języka i kultury regionu. *Słownik języka mieszkańców ziemi łukowskiej. Praca na roli i w gospodarstwie* pod redakcją Jerzego Sierociuka jest napisany przystępnie,

---

a przemyślany sposób opracowania materiału sprawia, że może z niego swobodnie korzystać odbiorca niebędący językoznawcą. Co więcej, J. Sierociuk zachęca czytelnika do refleksji (miejsce na notatki) i uczestnictwa w procesie zbierania informacji (zaproszenie do kontaktu). Słownik ten zatem ma „żyć”, tak jak pozostaje żywy język, który opisuje.

Anna Górska-Peć
(Uniwersytet Warszawski,
e-mail: anna.gorska-pec@wp.pl)
ORCID: 0000-0003-0549-4540